

УДК 364:338.54.1ЄС.(477)

Є.С. ГРАДОБОЄВА, канд. екон. наук, старший науковий співробітник  
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

## НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ЖКГ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ (У РАМКАХ ДІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ/ ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС)

**Ключові слова:** енергетична безпека, енергетична ефективність, енергозбереження, житлово-комунальне господарство, міські агломерації.

*У статті розглянуто сучасний стан і чинники, що впливають на енергетичну безпеку у сфері ЖКГ міст та міських агломерацій, проаналізовано проблемні аспекти забезпечення енергетичної ефективності, оцінено вплив реалізації положень Угоди про асоціацію/зону вільної торгівлі між Україною та ЄС на енергетичний сектор в цілому та підтримку енергобезпеки в сфері ЖКГ зокрема, з метою максимального використання виявлених потенційних переваг та мінімізації можливих негативних наслідків і ризиків. На ґрунті цього, із урахуванням вимог і обмежень відповідних положень Угоди про асоціацію/зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, узагальнено передумови та запропоновано основні напрями підтримки енергетичної безпеки у сфері ЖКГ міських агломерацій, які згруповано у блоки заходів, спрямованих на подолання ризиків підвищення вартості енергоресурсів, скорочення їх невиправданих витрат за рахунок упровадження ресурсощадних технологій, а також визначення можливостей залучення додаткових фінансових ресурсів для подолання збитковості сфери життєзабезпечення.*

Забезпечення та підтримка енергетичної безпеки держави, зокрема у сфері житлово-комунального господарства (далі — ЖКГ) великих міст та міських агломерацій, і на найближчі роки, і на перспективу, повинно стати визначальним чинником, який сприятиме економічному зростанню та динамічному розвитку національної економіки. Аналізуючи стан ефективності енергоспоживання в Україні порівняно з іншими країнами та регіонами світу, можна сформулювати одну з основних вимог забезпечення енергетичної незалежності та енергетичної безпеки — необхідність досягнення високого рівня енергоефективності виробництва продукції та надання послуг. Рівень енергоспоживання в Україні як у промисловому секторі, так і в сфері ЖКГ, нині не відповідає світовому, значно перевищуючи відповідні показники розвинутих країн Європи та США, що негативно впливає на рівень енергетичної безпеки і конкурентоспроможність економіки. Крім того, внаслідок постійного зростання рівня світових та внутрішніх цін на паливно-енергетичні ресурси це призводить до значного скорочення прибутковості національного виробництва та зниження рівня ВВП в Україні.

Варто зазначити, що дослідження цієї наукової проблематики повинні враховувати наявні світові тенденції та сучасні виклики, пов'язані, насамперед, із оцінкою впливу реалізації відповідних положень Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, і Європейським

Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони. Невід'ємною її частиною є Положення Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС (далі — Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС) на економіку країни, зокрема, в розрізі енергетичного сектору, забезпечення енергобезпеки в сфері ЖКГ (гл. 11 розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», гл. 1 розділу V «Економічне та галузеве співробітництво») [1] з метою максимального використання виявлених потенційних можливостей та переваг і мінімізації можливих негативних наслідків, обмежень та ризиків.

Внаслідок особливої складності та надзвичайної актуальності в сучасних реаліях української економіки досліджується проблематика є предметом аналізу вчених-економістів, юристів та нині жваво обговорюється в наукових та ділових колах. Так, оцінці сучасного стану, аналізу проблем та пошуку напрямів удосконалення господарсько-правового забезпечення енергозбереження й енергетичної безпеки в Україні присвячено праці О. Ашуркова, М. Булгакової, Г. Джумагельдієвої [2—4]. Інституціональні аспекти енергоощадних інвестицій і питання реформування тарифної політики України, зокрема у ЖКГ, з урахуванням вимог відповідних директив ЄС, досліджено та розвинуто в працях Ю. Будніченко, І. Заблудської, І. Запатріної, В. Гейця, В. Рогова [5—9]. Глибокий і всебічний аналіз різних аспектів розвитку міських агломерацій в Україні та світі містять праці багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників [10—12].

Проте, незважаючи на значний наявний науковий доробок, недостатньо висвітленими залишаються питання, пов'язані з подоланням ризиків дорожчання вартості енергоресурсів, скороченням їх не виправданих витрат за рахунок підвищення потенціалу енергоефективності та ресурсозбереження у ЖКГ, а також залучення додаткових фінансових ресурсів для подолання збитковості комунальних підприємств міських агломерацій України в сучасних умовах господарювання.

У зв'язку з цим **метою статті** є розробка пропозицій щодо забезпечення та підтримки енергетичної безпеки у сфері ЖКГ міських агломерацій із врахуванням вимог та обмежень відповідних положень Угоди про асоціацію /

зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, переваг і загроз їх реалізації.

Попри велику кількість визначень поняття «енергетична безпека», що містяться в науковій літературі або наведені в нормативно-правових актах відповідно до предметів їх регулювання, усі вони прив'язані до контексту, за яким ця проблема розглядається [2, С. 4]. Це обумовлено відсутністю до цього часу у правовій дійсності України єдиного, уніфікованого, усталеного визначення енергетичної безпеки, яке би повною мірою розкривало зміст поняття із врахуванням викликів сучасних реалій української економіки, включаючи, зокрема, загострення в останні роки загроз та ризиків у сфері енергетичної безпеки та вимоги відповідних положень Угоди про асоціацію / зону вільної торгівлі між Україною та ЄС. При цьому треба підкреслити, що найбільш прийнятним для цілей і задач статті є визначення цього терміна, наведене в п. 5 Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, згідно з яким енергетична безпека — це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників і постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів [13].

Угода про асоціацію/зону вільної торгівлі між Україною та ЄС закріплює узяті раніше зобов'язання в рамках Європейського енергетичного співтовариства і встановлює чіткий графік їхньої імплементації з дати набуття Угодою чинності. Ці зобов'язання передбачають імплементацію низки європейських директив, спрямованих на трансформацію як інституційного середовища на ринках електроенергії та природного газу (директиви Другого і Третього енергетичних пакетів), так і техніко-технологічної структури виробничих потужностей і енергетичного балансу загалом (директиви про енергоефективність, стимулювання використання відновлюваних джерел енергії, обмеження викидів шкідливих речовин тощо) [8, С. 6—7]. При цьому, на думку фахівців, найбільш фінансово відчутним блоком зобов'язань є саме реалізація проектів з енергоефективності — загальні витрати (у т. ч. неспоживчі витрати населення) яких до 2020 р. можуть становити 86,0 млрд євро. Загальні витрати на

реалізацію зобов'язань інфраструктурного характеру до 2020 р. можуть становити 100,7 млрд євро (додатково до інвестицій, передбачених Енергетичною стратегією України до 2030 р. [14]). Враховуючи, що понад половина витрат для проведення політики енергоефективності має припадати на сектор домогосподарств, де потенціал енергозаощадження є найбільш економічно виправданим, можливість досягнення цільових показників зі скорочення кінцевого споживання енергії залежатиме від ефективності впровадження взаємопов'язаних систем чітких цінових сигналів і компенсаційних механізмів, сформованих за участі держави.

При цьому до основних чинників-загроз енергетичній безпеці у сфері ЖКГ в рамках дії Угоди про асоціацію / зону вільної торгівлі між Україною та ЄС варто віднести такі:

- високий відсоток моральної та технічної зношеності комунальної інфраструктури та в цілому основних енергетичних фондів і будівельних конструкцій, використання застарілих технологій; незадовільний технічний стан зовнішніх мереж і об'єктів тепло-, водопостачання та водовідведення (зокрема, втрати тепла через неякісну ізоляцію трубопроводів та пошкодження труб в деяких випадках становлять 15—25 % від відпущеної теплової енергії проти 13 %, передбачених затвердженими нормами). Значення показників, що віддзеркалюють сучасний критичний стан ЖКГ в цілому, та інфраструктурних об'єктів, мереж і підприємств сфери, вражають: у деяких містах України (і це не поодинокі випадки, а радше тенденція, притаманна переважній більшості міст і міських агломерацій!) у сфері водопостачання мережеві втрати складають 70—80 %; тепловтрати на трасах місцями досягають 90 %; половина тепла, що надходить у багатоквартирні будинки, втрачається; лічильниками обліку тепла обладнано менше половини будинків; теплокомуненерго заборгувало за спожитий газ понад 8 млрд грн, борг водоканалів за електроенергію складає близько 2 млрд грн, а державою не виплачено 4,5 млрд грн різниці в тарифах [15];
- вичерпані припустимі терміни експлуатації енергогенерувального обладнання (в багатьох містах перевищує 20 років), яке потребує суттєвої модернізації, більшість котелень працюють з низьким коефіцієнтом корисної дії (менше 80 %); на котлах встановлені застарілі запальвальні пристрої і автоматика, що не дає

можливості економити енергоресурси, призводить до значної (від 10 до 50 % залежно від міста) перевитрати газу порівняно із сучасними котлами, а також до додаткового забруднення атмосфери;

- незадовільний рівень теплоізоляції будівель житлового фонду та бюджетних установ (вік значної кількості житлових будинків, що були побудовані без урахування перспектив енергозаощадження, сягнув 40—50 років);

- відсутність активної дієвої політики енергозаощадження та стимулювання енергоефективності як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих комунальних підприємств, домогосподарств, споживачів послуг усіх категорій (населення, бюджетні організації, комерційні споживачі);

- недостатня розвиненість у містах та агломераціях енергетичного планування, систем енергетичного менеджменту; не існує чітких індикаторів оцінки стану комунальних систем і технологій моніторингу їхнього вимірювання; відсутні стандарти надання комунальних послуг, на основі яких можна оцінити діяльність операторів інфраструктурних систем і сформулювати чіткі цільові установки на перспективу [7, С. 66—67]. Реалізацію цього завдання ускладнює ще й той факт, що, внаслідок зниження інтересу до містобудівного та енергетичного планування, в останні десятиліття було знищено або значно ослаблено більшість проектно-конструкторських інститутів, які мали високий потенціал з розробки енергетичних планів і відповідної супровідної документації на необхідному технічному рівні;

- недосконалість податкової та тарифної (цінової) політики держави в енергетичній сфері, а також недоліки відповідного законодавства; ринки енергоресурсів в Україні мають здебільшого формальний характер: тарифи для кінцевих споживачів все ще не повною мірою визначаються ціновою ринковою кон'юнктурою, а причиною появи цінових диспропорцій є недосконалість структури ринків і тарифної політики внаслідок надмірного адміністративного втручання.

Одним із головних очікуваних ефектів лібералізації енергоринку в Україні традиційно вважається зниження цін на енергоресурси завдяки дії таких чинників: збільшення рентабельності і посилення конкуренції між виробувними (генерувальними) та постачальни-

ми компаніями; можливість уникнення посередницької ланки (НАК «Нафтогаз України», ДП «Енергоринок») при купівлі природного газу та електроенергії кваліфікованими споживачами; скасування явного або прихованого перехресного субсидування окремих груп споживачів. Проте досвід країн Східної Європи, де за дещо подібних умов відбувається лібералізація енергоринку, що випереджає лібералізаційний процес в Україні, свідчить про ризики зворотного ефекту від інституційних ринкових перетворень у короткостроковій перспективі. Так, за результатами експертної оцінки відповідних науковців, реалізація Україною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, включаючи лібералізацію торгівлі та ціноутворення (через двосторонні договори) за умов неконкурентної структури ринку електроенергії та природного газу в короткото- та середньостроковому періодах, може призвести до зростання цін на енергоресурси. Виконання норм Директиви 2001/80/ЄС до 2018 р. може спричинити істотне зростання середньої ціни ТЕС протягом 2013—2017 рр. від 7 до 15 % залежно від обсягу інвестування заходів пилогазоочищення (від 2,8 до 6 млрд євро) [8, С. 34—35].

Складність і гострота розглянутих проблем посилюється внаслідок політичної нестабільності, системної фінансової-економічної кризи, яка триває в Україні, та стрімкої динаміки зростання вартості енергетичних ресурсів і відповідного дорожчання житлово-комунальних послуг. Так, згідно з рішенням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг у рамках виконання Меморандуму з Міжнародним валютним фондом в Україні 1 квітня 2015 р. набули чинності нові значно підвищені тарифи на житлово-комунальні послуги, а також на енергоносії для підприємств. Враховуючи підвищення тарифів на енергоносії та стійку тенденцію їхнього подальшого неухильного зростання, цін на матеріально-технічні ресурси, зміну рівня мінімальної заробітної плати, подорожчання робіт субпідрядних організацій, перегляд тарифів на житлово-комунальні послуги та приведення їх до економічно обґрунтованого рівня постали об'єктивною необхідністю. «Непопулярні» заходи із підвищення (неодноразового у перспективі!) рівня тарифів обумовлені також високою енерго-, ресурсо-,

матеріаломісткістю комунальних послуг (питома вага енергоносіїв у структурі тарифів на послуги тепlopостачання складає 60 %, на послуги водопостачання — 30 % [15]) у тандемі з тривалим стримуванням зростання тарифів протягом багатьох попередніх років. При цьому паралельно з підняттям тарифів упроваджуватимуться пільги для незахищених верств населення. Так, витрати України на покриття населенню різниці в тарифах на газ, тепло та електроенергію в 2016 р. складуть 43 млрд грн (1,9 % ВВП), в 2017 р. прогнозується збільшення зазначеного показника до 61,3 млрд грн (2,4 % ВВП) [16].

Крім того, Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, ухвалено рішення про вдосконалення нормативної бази щодо впровадження стимулювального регулювання для енергопостачальних компаній з 1 січня 2016 р., що передбачено Угодою про асоціацію/зону вільної торгівлі між Україною та ЄС і Договором про заснування Європейського Співтовариства в частині впровадження Директиви 2009/72/ЄС. Стимулювальне регулювання покликане створити привабливий інвестиційний клімат для розвитку та модернізації об'єктів енергетики України і передбачає встановлення фіксованих тарифів на передавання та постачання електроенергії на довгостроковий період. Це створить передумови оптимізації (скорочення) витрат енергокомпаніями і підвищення якості та надійності поставок електроенергії споживачам.

У зв'язку з цим, а також з урахуванням вимог Угоди про асоціацію/зону вільної торгівлі між Україною та ЄС в частині ціноутворення на постачання газу та електроенергії для промислових споживачів на внутрішньому ринку (п. 1, 3, 4 ст. 269) [1], найважливішими питаннями, які потребують невідкладного рішення, є несформованість конкурентного енергетичного ринку та необхідної для нього інфраструктури, непрозорість господарської діяльності природних монополій, а також неможливість забезпечення реального самофінансування галузей паливно-енергетичного комплексу (далі — ПЕК). Можливо, якраз бажанням вирішити проблему реального самофінансування вітчизняної енергетики пояснюється неодноразове згадування в тексті національної Енергетичної стратегії України на період до

2030 р. необхідності поступового наближення ціни на стратегічні ресурси (електроенергію, газ природний та нафтопродукти) до рівня цін на лібералізованих ринках ЄС [14]. Проте, як застереження, треба підкреслити, що цінові енергетичні шоки впливають, перш за все, на рівень витрат виробництва, скорочуючи його конкурентоспроможність, тобто призводять до уповільнення (скорочення) темпів зростання ВВП.

Якщо порівняти європейські директиви з чинною в Україні нормативною базою, то нині не можна констатувати стовідсоткового виконання нею зазначених європейських принципів регулювання. Фахівці пов'язують це з тим, що у короткі строки повністю відкрити і лібералізувати вітчизняний ринок дуже складно як з технічної, так і з економічної точки зору. Для прикладу, ЄС після прийняття перших актів з лібералізації електроенергетичної (у 1996 р.) і газової (у 1998 р.) галузей витратив майже 10 років на їх реформування до повного відкриття ринків [5, С. 86]. Поступовий перехід до європейських принципів регулювання енергетичних ринків дозволить, з одного боку, запобігти шоківому зростанню цін, а з іншого — виробити механізми балансування можливого навантаження для найбільш соціально незахищених верств населення.

До потенційних чинників-переваг реалізації відповідних положень Угоди про асоціацію / зону вільної торгівлі між Україною та ЄС для ЖКГ великих міст і міських агломерацій належать, зокрема, такі:

- покращення рівня енергетичної безпеки і зменшення енергозалежності України (завдяки диверсифікації та підвищенню безпеки поставок енергоносіїв; через встановлення економічно обґрунтованих цін на імпортований природний газ і на транзит енергоресурсів через територію України, а також на зберігання природного газу в українських підземних газосховищах);

- сприяння подоланню наслідків фінансово-економічної кризи (через приплив інвестиційних ресурсів, використання європейського досвіду антикризових програм і кредитів ЄС) і, як важливий наслідок — зменшення ризиків та небезпек, якими нині обтяжена Україна в енергетичній сфері;

- використання досвіду і капіталу країн ЄС для модернізації української газотранспорт-

ної системи; модернізація енергетичної інфраструктури українських ГЕС і ТЕС;

- реформування енергоринку, включаючи створення конкурентного середовища, застосування ринкових принципів ціно-, тарифоутворення, припинення режиму перехресного субсидування. Проте, як застереження, треба підкреслити, що позитивні наслідки загалом прогнозуватимуться у довгостроковому періоді (оскільки буде задіяний механізм за ланцюжком: лібералізація енергоринку → посилення конкуренції → пошук учасниками-контрагентами ринку альтернативних шляхів збуту і постачання та корегування планованого споживання великими кінцевими споживачами, допущеними на оптовий ринок → збільшення еластичності як попиту, так і пропозиції → прозоре та конкурентне ціно-, тарифоутворення, зменшення так званої волатильності цін, можливість їх зниження в довгостроковому періоді → стимулювання енергозбереження → зменшення енергоемності → збільшення ефективності економіки в цілому). У короткостроковому ж періоді передбачуваним є підвищення цін на енергоресурси і потенційні відповідні втрати для низки економічних агентів; підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії енергоощадних технологій; очікуване створення нових робочих місць у енергетиці, ЖКГ завдяки реалізації проектів з модернізації енергетичної, комунальної інфраструктури; ширше впровадження принципу так званої «зеленої закупки».

Зняття обмежень на європейському енергетичному ринку дає місцевим органам влади можливість вільного вибору енергетичних компаній для постачання електричної енергії. Відповідно до Директиви ЄС 2001/77/ЄС, електроенергія, отримана з відновлювальних джерел енергії, або «зелена електроенергія», має перевагу при закупівлях, яка підтверджується відповідними критеріями, в тому числі вимогами очікуваного рівня зменшення CO<sub>2</sub>, вказаними у пропозиції [7, С. 167].

Отже, нині територіальні громади й органи місцевого самоврядування повинні активізувати впровадження енергоефективних заходів, що є запорукою підтримки енергетичної безпеки, особливо в житлово-комунальному секторі. При цьому ефективним інструментом, який дозволяє нівелювати та мінімізувати

**Пріоритетні напрями, складові механізми підтримки енергетичної безпеки у сфері ЖКГ міських агломерацій**

Блок заходів	Напрями підтримки енергетичної безпеки у сфері ЖКГ міських агломерацій	Мета і очікувані результати реалізації заходів
<p>Заходи, спрямовані на подолання ризиків підвищення вартості енергоресурсів, скорочення їхніх невиправданих витрат за рахунок упровадження ресурсоощадних технологій</p>	<p>Упровадження систем енергоуправління (служб енергетичного менеджменту) та енергоаудиту на об'єктах ЖКГ</p> <p>Упровадження в практичну діяльність органів місцевого самоврядування енергетичного планування</p> <p>Упровадження енерго-екоєфективної реконструкції житлового фонду, енергоощадних технологій при ремонті внутрішньооб'єднаних систем тепlopостачання, конструктивів будівель</p> <p>Дотримання енергоощадних технологій у тепловому та водопрото-відно-каналізаційному господарстві</p> <p>Запровадження комерційного обліку теплової енергії, води та вo-довідведення у сфері комунальних послуг для всіх категорій спo-живачів</p>	<p>Підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів шляхом здійснення обліку, контролю, планування, нормування та аналізу їх витрат, проведення внут-рішніх енергоаудитів, упровадження енергоощадних заходів, здійснення моніторин-гу та коригувальних дій у сфері енергозбереження</p> <p>Запобігання випадків потенційних системних аварій, оптимізація енергоспоживан-ня в ЖКГ</p> <p>Підвищення енергетичної ефективності в будівлях, забезпечення стовідсоткового рівня установки приладів обліку теплової енергії і витрат гарячої води</p> <p>Зменшення втрат тепла, води в системі тепло-, водопостачання, а також при тран-спортуванні, мінімізація/ліквідація витоків теплоносія, що потребує чіткого обліку виробленої та одержаної теплової енергії, витрат паливно-енергетичних ресурсів і обумовлює необхідність переоснащення парку контрольно-вимірвальних приладів та установку приладів обліку виробленої теплової енергії на котельнях й у споживачів</p> <p>Забезпечити раціональне використання енергоресурсів, дозволити лік-видувати їх нерациональні втрати, що сприятиме зменшенню негативного впливу на економіку України від значного зростання цін на імпортований природний газ, під-вищеному рівню енергетичної безпеки держави</p>
<p>Заходи, що створюють передумови залучення додаткових фінансових ресурсів для подолан-ня збитковості у сфері ЖКГ, підвищення енер-гоефективності та роз-витку міської комуналь-ної інфраструктури</p>	<p>Подальше вдосконалення системи тарифного регулювання енер-гетичних ринків із дотриманням вимог директив ЄС, якими рег-ламентуються спільні правила внутрішнього ринку електроенергії (№ 2003/54/ЄС) та газу (№ 2003/55/ЄС), і відповідна оптимізація тарифної політики підприємств, що надають послуги тепло-, во-дopостачання, водовідведення</p> <p>Забезпечення довгострокового фінансування та реалізація права органів місцевого самоврядування акумулювати кошти, що зeko-номлені в результаті інвестування в енергоефективність</p> <p>Активізація співпраці Міністерства регіонального розвитку, будів-ництва та житлово-комунального господарства України, Націo-нальної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Асоціації міст України, про-фільних науково-дослідних установ та проектно-конструкторсь-ких інститутів з органами місцевого самоврядування та під-приємствами ЖКГ у напрямі залучення в галузь коштів міжна-родних організацій і фінансових інституцій (Світового Банку, Єв-ропейського інвестиційного банку, Європейського банку з рекон-струкції і розвитку, NEFCO тощо)</p>	<p>Упровадження механізму тарифоутворення з прозорою структурою складових еле-ментів сприяло б не лише економічному розвитку галузі, а й надходженню інвести-цій, у тому числі шляхом залучення кредитів чи позикового капіталу, в розбудову віт-чизняної інфраструктури [5, С. 91]</p> <p>Стимулювання енергозбереження на місцевому рівні, модернізація основних фондів підприємств комунальної енергетики і водопостачання, яка повинна бути орієнтова-на, перш за все, на зменшення споживання електроенергії та природного газу, а та-кож на скорочення втрат ресурсів у мережах</p> <p>Підготовка відповідних кредитних проектів розвитку міської комунальної інфра-структури; створення сприятливих умов для взаємодії влади і бізнесу в комунальнo-му секторі; організація і проведення відповідних науково-практичних конференцій, круглих столів, семінарів-тренінгів, у форматі яких створити наукову площадку для публічного обговорення та дискусії з підготовки науково обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності системи правових норм, які визначають засади енер-гетичної безпеки, ознаяомлення із досвідом кращих практик та оцінки можливостей адаптації досвіду, набутого країнами ЄС, в частині регулювання енергетичних рин-ків, реалізації ефективних механізмів і моделей тарифоутворення, фінансування заходів із енергоефективності та надання енергетичної безпеки в сучасних реаліях економіки України</p>

наслідки кризових явищ у сфері ЖКГ, сприяє активізації процесів реформування, модернізації і, таким чином, підтримці енергетичної безпеки у містообслуговуванні, є розвиток міських агломерацій, завдяки конкурентним перевагам, що формують агломераційний ефект у сфері життєзабезпечення, зокрема:

- оптимізацію (економію) управлінських витрат і скорочення управлінських ризиків (та, в свою чергу, витрат, пов'язаних із їх усуненням, мінімізацією, локалізацією або недопущенням) за рахунок зменшення управлінського апарату, більш інтенсивного використання й розвитку інфраструктури та концентрації відділів і структурних підрозділів, що взаємодіють в умовах спільного обслуговування основних виробничих фондів при співробітництві територіальних громад, наприклад, у формі створення спільних комунальних підприємств установ та організацій (примірну форму договору про таке співробітництво затверджено Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 27.08.2014 р. № 233);

- підвищення інвестиційної привабливості підприємств ЖКГ, а також питомої ваги позабюджетних джерел у загальній сукупності залучених коштів для реалізації пріоритетних проектів розвитку ЖКГ міських агломерацій;

- можливість більш тісної взаємоузгодженої та ефективної координації розробки антикризових заходів, програм та стратегій розвитку ЖКГ, підготовки і реалізації інвестиційних проектів розвитку і модернізації міської комунальної інфраструктури завдяки зв'язку просторового та економічного розвитку.

Крім того, варто звернути особливу увагу на той факт, що саме в міських агломераціях, де має місце значна економія на масштабі, в реалізації інфраструктурних проектів, спрямованих на підтримку енергобезпеки та підвищення енергоефективності, більш економічно обґрунтованим та доцільним є використання сучасних форм господарювання в сфері ЖКГ. Останні також сприятимуть створенню конкурентного середовища в галузі, впровадженню технологічних та управлінських нововведень, використанню енергоефективного обладнання та зменшенню енерго-, ресурсо-, матеріаломісткості послуг, скороченню енергетичної складової у структурі їхньої собівартості тощо. Проте управління розвитком

міських агломерацій в Україні нині дещо ускладнене низьким рівнем законодавчої забезпеченості цих процесів, що обумовлює першочергову необхідність правової інституціоналізації утворення та функціонування агломерацій. Наразі ж внаслідок відсутності чітко прописаних форм і процедур такого співробітництва, цей інститут практично не розвивається і, звісно, не дозволяє скористатися низькою потенційних конкурентних переваг, що формують агломераційний ефект у сфері ЖКГ.

Таким чином, підтримка енергетичної безпеки держави, зокрема у сфері ЖКГ міських агломерацій, вимагає подальших стратегічних кроків як від державних органів влади й управління, так і від органів місцевого самоврядування, менеджменту комунальних підприємств. Проведений аналіз впливу на енергетичну безпеку в сфері ЖКГ чинників-переваг і загроз реалізації Україною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію /зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, узагальнення відповідної спеціалізованої літератури та довідкових матеріалів, експертних оцінок фахівців дозволяє сформулювати пріоритетні напрями, складові механізму підтримки енергетичної безпеки у сфері ЖКГ великих міст і міських агломерацій, які згруповано у блоки заходів, спрямованих на подолання ризиків підвищення вартості енергоресурсів, скорочення їх невиправданих витрат за рахунок упровадження енерго- та ресурсоощадних технологій, а також заходів, що створюють передумови залучення додаткових фінансових ресурсів для подолання збитковості у сфері життєзабезпечення (таблиця).

**Висновки.** 1. Першочергове та стратегічне значення питань надання і підтримки енергетичної безпеки держави в цілому, та у сфері ЖКГ міських агломерацій зокрема, обумовлено стрімкою динамікою зростання попиту на енергетичні ресурси, а також їх вартості вкупі з високим рівнем ризику можливих перебоїв у постачанні. Особливої гостроти зазначені питання набувають в умовах підготовки до опалювального сезону 2015—2016 рр. і підписання Угоди про асоціацію /зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.

2. До основних чинників-загроз енергетичній безпеці в сфері ЖКГ в рамках дії Угоди про асоціацію /зону вільної торгівлі між Україною та ЄС треба віднести неефективність

використання паливно-енергетичних ресурсів внаслідок високого рівня зношення основних фондів та інфраструктурних об'єктів ЖКГ, надмірної енерговитратності обладнання комунальних підприємств, що обумовлює надзвичайну енергомісткість надання житлово-комунальних послуг; відсутність активної дієвої політики енергозаощадження та стимулювання енергоефективності; недостатню розвиненість у містах та агломераціях енергетичного планування, систем енергетичного менеджменту; недосконалість податкової та тарифної (цінової) політики держави в енергетичній сфері, а також недоліки відповідного законодавства; стрімку динаміку підвищення тарифів на комунальні послуги.

До потенційних чинників-переваг реалізації відповідних положень Угоди про асоціацію / зону вільної торгівлі між Україною та ЄС для ЖКГ великих міст і міських агломерацій належать покращення рівня енергетичної безпеки та зменшення енергозалежності України завдяки використанню досвіду і капіталу країн ЄС при модернізації української газотранспортної системи; модернізації енергетичної інфраструктури українських ГЕС і ТЕС; реформування енергоринку, зокрема створення конкурентного середовища, застосування ринкових принципів ціно-, тарифоутворення; підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії, енергоощадних технологій тощо.

3. Підтримка енергетичної безпеки держави, зокрема у сфері ЖКГ великих міст і міських агломерацій, вимагає стратегічних кроків як від державних органів влади й управління, так і від органів місцевого самоврядування, менеджменту комунальних підприємств, включаючи такі основні напрями: залучення в галузь коштів міжнародних організацій і фінансових інституцій; підготовка відповідних кредитних проектів розвитку міської інфраструктури; впровадження в практичну діяльність органів місцевого самоврядування енергетичного планування; подальше вдосконалення системи тарифного регулювання енергетичних ринків із дотриманням відповідних вимог директив ЄС, оптимізація тарифної політики підприємств, що надають послуги тепло-, водопостачання, водовідведення; створення сприятливих умов для взаємодії влади і бізнесу в комунальному секторі, використання сучасних

форм господарювання в сфері ЖКГ. Власне розвиток міських агломерацій є ефективним інструментом активізації процесів модернізації, підвищення енергоефективності, підтримки енергетичної безпеки в сфері ЖКГ завдяки прояву агломераційного ефекту, що створює низку конкурентних переваг, які роблять використання сучасних форм господарювання (наприклад, державно-приватного партнерства) в сфері життєзабезпечення при реалізації відповідних інфраструктурних проектів в агломераціях найбільш економічно виправданим і доцільним. Проте використання цього інструменту наразі ускладнене внаслідок незавершеності законодавчої формалізації і недосконалості правової інституціоналізації процесів утворення та функціонування міських агломерацій.

При цьому перспективи подальших досліджень пов'язані із визначенням критеріїв оцінки, моніторингу стану та розрахунком індикаторів прогностичного рівня енергетичної безпеки у сфері ЖКГ міських агломерацій із застосуванням інструментарію економіко-математичного моделювання та прогнозування.

#### СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано із заявою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII // Офіційний вісник України. — 2014. — № 75. — Т. 1. — Ст. 2125.
2. Ашурков О.О. Деякі напрями удосконалення господарсько-правового забезпечення енергетичної безпеки держави // *Економіко-правові дослідження в XXI столітті: напрями усовершенствования правового забезпечення енергетичної безпеки держави* : Матеріали Чотирнадцятої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 1—10 грудня 2014 г.) / науч. ред В.А. Устищенко ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. — Чернігов : Десна Поліграф, 2015. — С. 3—14.
3. Булгакова М. Енергозбереження в Україні: правові аспекти і практична реалізація : Посібник для місцевих органів влади / М. Булгакова, М. Приступа. — Рівне : видавець О. Зень, 2011. — 48 с.
4. Джумагельдієва Г.Д. Правове забезпечення енергозбереження : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / Г.Д. Джумагельдієва ; Нац. акад. наук України; Ін-т екон.-прав. дослідж. — Донецьк, 2012. — 32 с.
5. Будниченко Ю. Реформування тарифної політики України на шляху вступу до Енергетичного співтовариства Європи / Ю. Будниченко // *Економіка України*. — 2010. — № 5. — С. 84—95.



6. Андрійчук М.Д. Сучасні форми господарювання у житлово-комунальній сфері міста : монографія / М.Д. Андрійчук, І.В. Заблудська, І.М. Салуквадзе. — Луганськ : Ноулдж, 2011. — 192 с.
7. Запатрина І.В. Жилищно-комунальна інфраструктура: реформи і система їх фінансового забезпечення / І.В. Запатрина ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозир. — К., 2010. — 336 с.
8. Оцінка впливу Угоди про асоціацію / ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : наукова доповідь / за ред. В.М. Гейця, Т.О.Осташко, Л.В. Шинкарук; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозир. НАН України». — К., 2014. — 102 с.
9. Рогов В.Ю. Институциональные аспекты энергосберегающих инвестиций и тарифообразования в жилищно-коммунальном хозяйстве / В.Ю. Рогов // Известия ИГЭА. — 2014. — № 4 (96). — С. 80—90.
10. Олейник В. Развитие городских агломераций на современном этапе в Украине / В. Олейник, В. Тодоров // Часопис соціально-економічної географії. — 2014. — Вип. 17(2). — С. 100—102.
11. Fabio Cerina. Is agglomeration really good for growth? Global efficiency, interregional equity and uneven growth / С. Fabio, F. Muredolu // Journal of Urban Economics. — 2014. — № 84. — P. 9—22.
12. Hans R.A. Koster Agglomeration, commuting costs, and the internal structure of cities / R.A. Koster Hans, J. Rouwendal // Regional Science and Urban Economics. — 2013. — № 43. — P. 352—366.
13. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf)
14. Енергетична стратегія України на період до 2030 року: схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 1071-р // Урядовий кур'єр. — 2014. — 29 січня. — № 17.
15. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua>
16. Прудка Н. Как уберечь энергетику от полного краха / Н. Прудка // Україна комунальна [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://jkg-portal.com.ua/ru/publication/one>

Надійшла 15.09.2015

*Е.С. Градобоева*

Институт экономико-правовых исследований  
НАН Украины, г. Киев

НАПРАВЛЕНИЯ ПОДДЕРЖКИ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СФЕРЕ ЖКХ ГОРОДСКИХ АГЛОМЕРАЦИЙ (В РАМКАХ ДЕЙСТВИЯ СОГЛАШЕНИЯ ОБ АССОЦИИИ / ЗОНЕ СВОБОДНОЙ ТОРГОВЛИ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И ЕС)

В статье рассмотрено современное состояние и факторы, влияющие на энергетическую безопасность в сфере

ЖКХ городов и городских агломераций, проанализированы проблемные аспекты обеспечения энергетической эффективности, оценено влияние реализации положений Соглашения об ассоциации / зоне свободной торговли между Украиной и ЕС на энергетический сектор в целом и поддержку энергобезопасности в сфере ЖКХ в частности, с целью максимального использования выявленных потенциальных преимуществ и минимизации возможных негативных последствий и рисков. На основе этого, с учетом требований и ограничений соответствующих положений Соглашения об ассоциации / зоне свободной торговли между Украиной и ЕС, обобщены предпосылки и предложены основные направления поддержки энергетической безопасности в сфере ЖКХ городских агломераций, которые сгруппированы в блок мероприятий, направленных на преодоление рисков повышения стоимости энергоресурсов, сокращение их неоправданных расходов за счет внедрения ресурсосберегающих технологий, а также определение возможностей привлечения дополнительных финансовых ресурсов для преодоления убыточности сферы жизнеобеспечения.

**Ключевые слова:** энергетическая безопасность, энергетическая эффективность, энергосбережение, жилищно-коммунальное хозяйство, городские агломерации.

*E.S. Gradoboeva*

Institute of Economic and Legal Researches  
of NAS of Ukraine, Kyiv

THE SUPPORTING TENDENCIES  
OF ENERGY SECURITY IN THE HOUSING  
SECTOR OF URBAN AGGLOMERATIONS  
(IN THE FRAMEWORK OF THE ASSOCIATION  
AGREEMENT / FREE TRADE AREA BETWEEN  
UKRAINE AND THE EU)

The article considers the current state and the factors affecting on energy security in housing and communal services of cities and urban agglomerations, analyzes the problematic aspects of ensuring the energy efficiency, estimates the impact of the provisions implementation of the Association Agreement / free trade area between Ukraine and the EU in the energy sector and supporting energy security in the housing sector in particular, with the aim of maximizing use of identified potential benefits and minimize potential negative consequences and risks.

On the basis of this the subject to the requirements and restrictions of the relevant provisions of the Association Agreement / free trade area between Ukraine and the EU, the background and the basic tendencies of energy security supporting in the housing sector of urban agglomerations are summarizing which are grouped into blocks of activities aimed at overcoming the risks of increasing energy costs, reducing their unnecessary costs by implementing resource-saving technologies as well as identify the opportunities to attract additional financial resources to deal with the loss of life support.

**Key words:** energy security, energy efficiency, energy saving, housing and communal services, urban agglomerations.